որ Գերմանիայում երեւելի կախարդ էր, եւ գիտէր, ըստ աւանդութեան, բնութեան բոլոր գաղտնիքները եւ յարաբերութիւններ ունէր ոգիների հետ. ուստի եւ ապա գրութեան ծագումն ժողովուրդն երկար ժամանակ վերաբերում էր կախարդութեանը Վերջապէս Գուտտէնբէրգը ընկերութիւն կազմեց Հէյլմանի հետ, որը Ստրասբուրգում առաջին թղթի գործարան հիմնողի եղբայրն էր:

(Կշարունակի):

Մ. Տ. Ա.

ԻՄ ՓԱՓԱԳ.

Մտածող Հայեր, բանական Հայեր,
Պիտի դադարէ՞ք լինել անտարբեր.
Պիտի ցանկա՞ք դուք ազգային պարծանք,
Թէ ձեր կեանք անէ՞ք մաշող բամբասանք,
Շուրջ լուսացած է, դուք ի՞նչի կ՚քնէք.
Անհոգ և անմիտ մնալ ունի՞ արժէք,
Հայեր, միտք արէք, ի՞նչ է ձեր արած.
Ո՞ւր է ջերմ սրտով ձեր պաշտած Աստուած,
Ո՞ւր ձեր անկեղծ սէր առ Իշման սուրբ տեղ,
Որ հայ ազգութեան է խարիսխ զօրեղ,
Իսկ ճշմարտութիւն, հայասիրութիւն
Ե՞րբ պիտի առնեն ձեր մէջ յարութիւն,
Ազգին ծառայել ե՞րբ կ՚համարիք
Ուրաքանչիւրդ ձեր քաղցր պարտիք,
Խեղճ եղբօրդ կ՚լինի՞ք առատնուիրող
Թէ պիտի պաշտէ՞ք անդադար ձեր փող,
Թշուառ մի՛ կացէ՛ք, իմ սիրուն Հայեր,
Խելք, ոգի առէք, գործեցէք գործեր:

ԻՇԽԱՆ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.

«Արարատի» վերջին տետրակում խոստացածիս համաձայն, Վեհափառ Հայրապետի հրամանով, կհրատարակվի Խորէն Վարդապետ Ստեփանէի յայտարարութիւնը, որ այս է ահա.

ՆՈՐԻՆ ՎԵՀԱՓԱՌՈՒԹԵԱՆ
ԾԱՑՐԱԳՈՑՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ, ՍՐԲԱԶՆԱԿԱՏԱՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ Տ. Տ. ԳԷՈՐԳԱՅ Դ.ի:

Ամենախոնարհ յայտարարութիւն:

Վեհափառ սուրբ Հայրապետ,

Վեհափառութիւն Ձեր բարեհաճեցայք հրամայել, զի ես յաւուրս ամարային արձակուրդի Գէորգեան ճեմարանի ճանապարհորդեցից ի Ռու-

սիա առ ի յորդորել զբարեպաշտ Հայկազունս յօժանդակութիւն վասն շինութեան Նորոյ Ննջարանի Ճեմարանին։

Զկնի աւարտումն տալոյ տպագրութեանն ամենատեսիլ «Արարատայ» յուլիսի և օգոստոսի, բարեբաղդ գտայ ներկայանալ Ձեր Վեհափառութեան ի Թիւրական, ուր բարեհաճեցայք օրհնել զիս և շնորհել ինձ առ յիշեալ նպատակ զՀայրապետական Կոնդակն պաշտելի։ Թէև նշանակեալ վասն իմ ժամանակն կարի անձո՛կ էր, այլև յաւուրս ամարան բնակիչք մեծ քաղաքաց ցրուեալ էին յամարանոցս, ուստի չէր յուսալի արդիւնաւոր գոլ ճանապարհորդութեանս, սակայն մեծութեամբ և օգտաւէտութեամբ ի Ձերմէ Վեհափառութենէն ձեռնարկեալ գործոյ ի սիրտ և ի հոգի շարժեալ, ապաւէն ինձ արարեալ զԱստուածն Գրիգորի, յուշ ածեալ զՀայասէր և զՀայրապետասէր սիրտս Հայազն ժողովրդեան և քաջալերեալ սուրբ օրհնութեամբ Ձերդ Վեհափառութեան, մեկնեցայ ի Ս. Էջմիածնէ ի 25 յունիսի։

Եւ քանզի Վեհափառ Տէրդ իմ պատուէր եղիր ի վերայ իմ առ 1 սեպտեմբերի հասանել ի Ս. Էջմիածին, պարտ էր ինձ արագ արագ կատարել զպաշտօն իմ, փութալով առնել զիմն, կացեալ ի քաղաքս զերիս կամ առ առաւելն զվեց աւուրս ևեթ։ Ի Թիֆլիս քաղաքի ոչ գտի զանձինն, զորս տեսանել հրաման պատուիրանի առի. ոմն ի Կօջօռ, ոմն ի Բօրժոմ և ոմն հեռի ևս գտանիւր։ Զորս մարթի էր գնացեալ տեսի և յորդորեալ զնոսա կաղմեցաք ի նոյն անձանց զՄասնաժողովս ի հանդանակել կամաւորնուէրս։ Այլ քանզի ի պատճառս տագնապելի ջերմութեան տաբուոյս ժողովուրդ մեծաւ մասամբ գտանիւր արտաքոյ քաղաքի յամարանոցս, դմին իրի անդամք Մասնաժողովոյն, որք մխիթարեալ են ազգաշէն ձեռնարկութեամբք Ձերդ Վեհափառութեան, առաջարկեցին ինձ յամեցուցանել զհանդանակութիւն ցվերջ ամսոյն սեպտեմբերի, յորժամ ժողովուրդ ժողովեսցի ի քաղաքին, զհաստատ խոստումն տուեալ եթէ ոչ 15 հազար, առ նուազն 10 հազար ռուբլի նուէրս հանդանակել վասն Նորոգ շինութեանն, զոր Վեհափառ Հայրապետդ ձեռնարկեալ էր։ Եւ վասն անդորր և ապահով առնելոյ զՎեհափառ Տէրդ, որպէս զի մի՛ զհօսս նոցա իբրև զլոկ խոստումն համարեսջիք, այլ իբրև զեղելութիւն իրագործեալ, անդամք Մասնաժողովոյն յօժարեցան գրութեամբ պարտս անձանց համարել առաջի Մեծի Հայրապետի, յայտ արարեալ միանգամայն զիւրեանց զխորին երախտագիտական զգացմունս, որ վասն մեծամեծ և ազգօգուտ նուիրական քաջագործութեանց Ձերդ Վեհափառութեան։ Ի հոգևորականաց Թիֆլիսոյ ոչ զլացան նուիրել զաշխատութիւնս իւրեանց Գէորգ աւագ քահանայ Տէրտէրեան, Սարգիս աւագ քահանայ Աղաջանեան, Գէորգ քահանայ Գնունի և սարկաւագն Ղազարոս Յովսէփեան։

Ի 14 յուլիսի թողի զԹիֆլիս և գնացեալ հասի ի Վլադիկաւկազ, յորում կարի սակաւամիւ Հայք հանդանակեցին յօգուտ Ճեմարանի զ380 մ։ Ի քաղաքի անդ առանձին բարեսիրութեամբ օգնական եղեն ինձ Պետրոս քահանայ Կուսիկեան, որ վայելէ զհամակրութիւն համայն ժողո-

վրդեան տեղւոյն, Պ. Յովհաննէս Տէրտէրեան, երեսփոխան եկեղեցւոյն Պ. Սիմէոն Օթարեան և Պ. Միքայէլ Սիմէոնեան։ Ի Վլադիկավկազէն գնացի ի գիւղն Արմաւիր, որոյ ժողովուրդն համախոհական վճռով նուիրեաց յօգուտ ճեմարանի ի հասարակական գումարաց իւրոց զ300 մ. և զ29 մ. առանձնապէս, որոյ վասն աշխատ եղեն Վարդան աւագ քահանայ Տէր Գասպարեան և Յարութիւն քահանայն։ ՅԱրմաւիրէ գնացի ի Նորն-Նախիջևան։ Ի քաղաքի անդ հրաւիրեալք ի տուն քաղաքագլխոյն անձինք նուիրեցին զ200 մ. և ունէի շարունակել զհանգանակութիւն, սակայն ոչ կարացեալ յամել անդ, յանձնեցի մեծապատիւ քաղաքագլխոյն Սահակայ Ալաճալեան զթերթս ստորագրութեան, որ իբրև ներկայացուցիչ քաղաքին խոստացաւ առ նուազն զ1000 մ. հանգանակել յօգուտ ճեմարանի և առաքել։ Պ. Պօպոյեանն առաքեալ է արդէն ի կողմանէ իւրմէ զ200 մ. նուէրս։

Ի Նախիջևանայ գնացի ի Մոսկվա, ուր հայազն ժողովուրդ ամենայն պատրաստականութեամբ մատոյց զիւր նուէրս յօգուտ Գ. ճեմարանի և պարագլուխ նորին եղև մեծ. Պ. Յովհաննէս Յովնանեան, որ նուիրեաց զ1500 մ։ Հասարակութիւնն Մոսկվայի նուիրեաց զ3000 մ։ Ի Մոսկվայի անդ առանձին իմն գոհունակութեամբ ցանկալի է ինձ յիշել առաջի Վեհափառութեան Ձեր զՀայրենասէր և զՀայրապետասէր Պ. Յովհաննէս Յովնանեան և զնախանդամ հոգևոր կառավարութեան տեղւոյն զՅակովբ աւագ քահանայն Սուրէնեան, որ մեծաւ բարեսիրութեամբ և հայասիրութեամբ աջակցեալ աշխատ եղև ընդ իս։ Նմանապէս ցանկալի է ինձ յիշել զՊարոնայսն Էկիզլեար և Եղեան, որք աշխատակից եղեն ինձ։ Եւ քանզի չէր իմ ժամանակ այց ելանելոյ քաղաքաց ուրոյն ուրոյն, բարւոք համարեցայ գնալ ի տօնավաճառ քաղաքին Նիժնի, յորում և Հայքն ժողովին։ Թէպէտ և անյարմար էր միջոցն, սակայն հայկազունք ի զանազան քաղաքաց ի տօնավաճառն անդ ժամանեալք հայրենասիրութեամբ իւրեանց նուիրեցին յօգուտ ճեմարանի զ2061 մ.։ յորոց միջի նշանաւորք գտան Հայքն Ղազար քաղաքի, գլխաւորապէս բարեպաշտ եղբարքն Իզմիրեանք և Պ. Գ. Մամաջանեան, և Բագուարնակ Հայքն ընդ նոսին։ Առանձին իմն գոհունակութեամբ ցանկամ յիշել ի Նիժնի անդ զմեծապատիւ Սիմէոն Իզմիրեան, զՊ. Գրիգոր Սուլթանշահ, զՊ. Գաբրիէլ Բէկլարեան, զսարկաւագն Սիմէոն Մարմարեան ի Նորոյ-Նախիջևանայ և զսարկաւագն Բաղդասար ՅԱստրախանայ, որք շրջէին ընդ իս ի հանգանակել։

Ի տօնավաճառէն Նիժնւոյ շտապաւ վերադարձեալ գնացի ի Պետերբուրգ, որոյ սակաւաթիւ Հայքն ամենայն յօժարութեամբ ընկալեալ զՀուաւէր Վեհափառ Հայրապետիդ առատութեամբ մատուցին զնուէրս իւրեանց։ Առանձին շնորհակալութեամբ ցանկամ յիշել զՀայրենասէր և զՀայրապետանուէր մեծ. Պ. Մկրտիչ Սանասարեանն, որ անձամբ նուիրեալ 1500 մ.։ զոր մի ամբողջ շրջեալ ընդ իս օգնութիւն բաղում ընձեռեաց։ Նոյն առանձին շնորհակալութեամբ ցանկամ յիշել զմեծ. Պ. Կարապետ Եղեան, զոր ոգի հայրենասիրացն Պետերբուրգայ համարել արժան է։ Սակաւաթիւ Հայքն

Պետերբուրգայ նուիրեցին զ3508 մ.՝ ի նոյն հաշիւ են 500 մ. յեկեղեցական գումարաց։ Եւ քանզի ոմանք ի Հայոց Պետերբուրգայ բացակայ էին՝ թողի վասն նոցա զյորդորական նամակս և մեծ. Պ. Սանասարեան և Պ. Եղեան յանձն առին ստանալ ի նոցանէ զդրամս և առաքել՝ որ լինելոց է զէթ 500 մ։ Իշխանն Աբամելիքեան հոգաբարձու եկեղեցւոյն խոստացաւ առանձին նամակաւ պարտ անձին համարել առաջի Վեհափառ Տեառնդ փոխանակ 150 մանէթից ամ յամէ կրկնակի վճարել յայսմհետէ։ Այլև մեծ. Պ. Սանասարեան իմացեալ զցանկութիւն իմ որ վասն կազմելոյ զաշակերտական գրատուն՝ ժողովելով զդրեան ընթերցանութեան՝ զոր օրինակ ժողովեալ է իմ և գնեալ արդէն հատորս հարիւր՝ առ որ յորդորէի և զայլս՝ խոստացաւ ընծայել զկարևոր գրեանն՝ յորժամ մատուցից նմա զցուցակ գրեանց ընթերցանութեան ընտրելոց խորհրդակցութեամբ ընդ Պ. Եղեանի։ Երկոքին ի Հայոց ընակելոց ի Պետերբուրգ պարտ յանձինս կալան առաքել յայսմհետէ ամի ամի զնուէրս յօգուտ ճեմարանի. Պ. Յովհաննէս Դէնիրէգեանն զ50 մ. և Գէորգ Դաւթեանն զ20 մ։ Ոչ կամիմ ընդ լռութեամբ անցանել զերկոցունց քահանայիցն Պետերբուրգայ զՅովհաննէ Պօղոսեան և զԳէորգայ Խանթարճեան՝ որք յօժարեցան աշխատակցել ինձ։

Յետ այնորիկ փութացայ գալ հասանել ի Ս. Էջմիածին առ ի համբուրել զՍ. Աջն Ձերդ Վեհափառութեան՝ քանզի ժամանակ իմ լրացեալ էր արդէն։ Հասեալ ի Թիֆլիս շահեցայ ժամն ինչ և գնացի ի Գօրի՝ ուր հրաւիրեալ զՀայկազունս տեղւոյն ի նուիրատուութիւն՝ անձինք չորեքին սկիզբն արարին հանգանակութեան նուիրեալ զ50 մ.՝ ուստի թողի և անդ զթերթս ստորագրութեան խոստումն առեալ ի Ստեփանոս ա. քահանայէ Տէր Ստեփանեան՝ յԵղիշէ քահանայէ Սահակեան և ի Պարոնայցն Գրիգորէ Դաւթեան և Գալուստէ Ստեփանեան վասն շարունակելոյ զհանգանակութիւնն՝ և զնուիրեալ դրամն առաքել ի Ս. Էջմիածին։ Այլև Պ. Դաւթեանն՝ որ ձայնաւոր անդամ է քաղաքային վարչութեան՝ խոստացաւ համոզել զի քաղաքն Գօրի նուիրիցէ զ300 մ. ամ ըստ ամէ յօգուտ ճեմարանի ի պահպանութիւն միոյ որդեգրի։

Մօսկվայաբնակ բարեպաշտ տիկին Նունէ Ստեփանեան ի Թիֆլիս քաղաքէ՝ իմացեալ յինէն թէ Վեհափառ Տէրդ ցանկայ ունել զնոր եկեղեցական շապիկս վասն ժամերգու աշակերտաց ճեմարանի՝ զոր զգենուցուն ի մեծահանդէս տօնս՝ զառանձին ստորագրութիւն սահմանեաց՝ նուիրեալ նախապէս ինքն և իւրայինքն զ100 մ. և զթերթն ստորագրութեան հանդերձ դրամովքն թողի առ նոյն ինքն պատուական տիկին՝ որպէս զի հանգանակեալ՝ գործակցութեամբ բարեսէր Տ. Յակոբ ա. քահանայի Սուրէնեան զկարևոր գումարն ի Հայաստն և ի Հայասէր տիկնանց որ ի Մօսկվայ՝ զսուրբ ցանկութիւն Ձերդ Վեհափառութեան ի կատար ածցեն։

Ի վերոյիշեալ գումարաց են որ ժողովեալք են և են որ ապառիկք։ Առ ձեռն պատրաստ գումար գոյացաւ 9798 ռուբլի.՝ Յորմէ ըստ պատուիրանի Ձերդ Վեհափառութեան գնեցան տոկոսաբեր տոմսակք փոխա-

զարձ ընկերութեան և երկաթուղոյ Տամբով — Սարատովի արժողութեամբ 7826 մ. ծախուքն հանդերձ, որք նշանակեալ են ի կրկին հաշուետումս առաքեալս ի կողմանէ առևտրական տանն Վօլկովի և յառանձին անդորրագրի, զորս պատիւ ունիմ ընդ սմին ներկայացուցանել Ձերում Վեհափառութեան։ 200 մ. արդէն ստացեալ են ի Պ. Պօպչեանէ յառաջագոյն։ 74 բուբլի յանձնեցան Տ. Յակոբ աւագ քահանայի Սուրէնեան ի Մոսկվայ վասն գնելոյ ընդ առ ինքն գտանեցեալ փողոյն զնոյնօրինակ տակոսաբեր տումակս։ Զ1350 մանէթս հատուցեալ է նոյն Տ. Յակոբ ա. ք. Սուրէնեան ի գին թղթոյ և մրոյ վասն տպարանի, որպէս և հեռագրեալ է նա ինքն, և զորոյ հաշիւս ստացեալ յանձնեցի։ ըստ հրամանի Ձերում։ Տպարանական ժողովոյն, և մնացեալ 348 բուբլիք վճարեալ են ճանապարհածախք։ որոց զհաշիւն, նմանապէս և 200 բուբլեաց ի Սինոդէն ինձ տուելոց։ պատիւ ունիմ։ ըստ պատուիրանի Ձեր Վեհափառութեան։ ներկայացուցանել ընդ սմին ի գիտութիւն Սինոդի։

Վեհափառ Տէր։ զպարտիս և զպաշտօնս։ զոր հրամայեցիք ինձ։ օրհնութեամբ և սուրբ աղօթիւք Ձերովք կատարեցի որքան հնար եղև. քարոզեցի և ծանուցի ժողովրդեան զմեծամեծ գործս Ձերդ Վեհափառութեան։ որք անմահ արձան գոլով անուան Ձերում ձեռնարկին վասն բարոյական և մտաւորական բարեբաղդ ապագայի հայկեան ազգի։ Զայս նուիրական նպատակ ի նկատի ունելով։ ոչինչ ի ծանուցս համարեցայ զզանազան նեղութիւնս և զտառապանս առաւել քան զտասն հազար վերստս յընթացս միոյ ամսոյ շրջագայեալ։ մանաւանդ զի ականատես և ականջալուր լինէի ազնիւ զգացմանց հայրենասիրութեան և հայրապետասիրութեան խորհուն և մտածող Հայոց։ որք մխիթարէին և ոգևորէին բոլորովիմբ ջերմ համակրութեամբ։ տեղեկացեալ ճշմարտապէս մեծամեծ գործոց յաղագս բարոյական վերակենդանութեան Հայոց ձեռնարկելոց և կատարելոց ի Ձերմէ Վեհափառութենէն։ որով աշխատ լինիք զՍ. Էջմիածին աղբիւր շնորհաց և իմաստութեան առնել։ որպէս էր երբեմն յաւուրս բարեբաղդութեան Հայաստան աշխարհս։

Ամենայն Հայքն ամբարձեալ ունին զաչս իւրեանց առ Արարատեան Մայրն մեր Ամենասրբոյ Էջմիածնի և առ Գէորգեանն ճեմարան։ և ակնկալեալ ակն ունին և պատրաստք են յօժանդակութիւն։ եթէ ի վայելումն բարի պտղոց յապագայս յուսալ կարիցեն։

Ուստի յուսադրեմ Վեհափառ Տէր։ զհայկեան ժողովուրդն։ թէ ճեմարան մեր ունի գուն գործել առանց իրիք կասկածանաց։ ըստ ցանկութեան բարեսիրացն։ պատրաստել բարւոք կառավարութեամբ։ կրօնական կրթութեամբ և մարդավարի ուղղութեամբ զօդտաւէտ պաշտօնեայս ազգի։ Ցուսադրեմ թէ աշակերտելքն ընդ յարկաւ Գէորգեան ճեմարանի պարտին և ունին ճոխանալ ազգային ուսմամբք արտաքնովքն հանդերձ և մաքրակենցաղ դաստիարակութեամբ մշակեալ կրթեալ բարգաւաճեալ զմիտս և զսիրտս իւրեանց միանգամայն։ վերստին ծնեալ յա-

ւազանի բարոյական կենդանութեան ընդ հովանեաւ դրօշակի, յորոյ վերայ դրօշմեալ են. Լոյս, Ճշմարտութիւն, Բարութիւն, Եւ փրկաւէտ ակնկալեացս առհաւատչեայ իմաստուն և հայրենասէր Տնտեսդ և Պաշտպանդ Տանն փրկութեան մերոյ Մայր Աթոռոյս Սրբոյ Էջմիածնի և քաջարթուն Հովանաւորդ և Տնօրէնդ Գէորգեան Ճեմարանի էք,

Ամենախոնարհաբար մատուցեալ Ձեր Վեհափառութեան զներկայ խոնարհագոյն յայտարարութիւնս, աղաչեմ զՎեհափառ Տէրդ իմ հայիլ ներող աչօք ի թերութիւնս, զորս գուցէ նկատիցէք, վերաբերեալ զայնոսիկ մեծաւ մասամբ անձկութեան ժամանակիս և աճապարմանս, որով գուն գործէի, զի ըստ հաճոյից կամաց Ձերդ Վեհափառութեան ի նշանակեալ ժամանակին պատրաստ գտանիլ ի Սուրբ Էջմիածին կարիցեմ,

Ամենախոնարհ ակնածութեամբ և կատարեալ հաւատարմութեամբ և հպատակութեամբ մատուցեալ ի համբոյր Սուրբ Գարշապարացդ բաղդաւոր համարիմ զանձնս կալ մնալ

Ձերոյին Վեհափառ Տէրութեան
ամենախոնարհ ծառայ և որդի հոգևոր
Խաչատուր Վարդապետ Սոխեանց.

Ի 22 Փետրվ. 1879 թ.
Ի Սուրբ Էջմիածին։

Վեհափառ Հայրապետի հրամանով և տնօրէնութեամբ հրատարակելով Մայր Աթոռիս տարեկան մուտքը և ծախսը, օրինակ անցեալ 1878 թուին, կարևոր է տեղեկացնել նոյնպէս թէ ներկայ Վեհ. Կաթողիկոսի օրով Էջմիածնի Մ. Աթոռը մերձաւորապէս որքան դումար ժողովել է և որքան ծախսել է, ուրեմն որքան աշխատութիւն և գործեր պիտի բարբառեն, երբ խօսքերը սպառելու են. Մի և նոյն ժամանակ հարկաւոր է յիշել, որ Վեհ. Կաթողիկոսի Էջմիածին հասած ժամին (1867 թ. ապրիլի 7) Աթոռիս գանձարանը յետագայ աննախանձելի դրութեան մէջ կգտնվէր,

	Մանէթ	կոպ.
Աթոռապատկան	940—	7¼
Վիճակապատկան	9,907—	12¼
Որբապատկան	979—	29¼
Աւանդապահութեան	3,835—	43¼

Նոր շինութիւն։

	Ման.	կոպ.
Ճեմարանի շինութեան համար ծախսված է . .	53,067—	59
1872 թ. շինութեան ճարտարապետի սպանվելուց յետոյ 1873 թ. ճարտարապետական քանի մի կապերը չիմանալուց և գործ չդրվելուց առաջ եկած խախտմունքի առիթով և կրկին յատուկ ճարտարապետ բերելու, միանգամայն խախտվածները վերաշինելու, տանիքը փոխելու համար	13,251—	89
Հրկիզված մասի վերաշինութեան ծախսվածը մանրամասն .	30,000—	»

Ճեմարանի նոր խոհանոցի, կահ կարասիքի, դասագրքերի ևն.	6,743— »
3 Պահարանների (թանգարանի) շինութեան համար	12,390—34 ½
Դալմա անուանված առուի համար (նպատակին չկարողացաւ ծառայել)	11,314—60
Բիւրականի Հայրապետական ամարանոցի շինութեան	13,040— »
Ճեմարանի հիւանդանոցի շինութեան համար	5,245—16
Լճի շրջակայ պատերի մէջերը լցնելու, ծառեր տնկելու, բուլվար շինելու, փոքր անտառ շինելու Ղազարապատ անուանված հիւրատան վերանորոգութեան, մատենադարանի առջևի ընթերցարան սենեկի շինութեան, Աթոռի մէջ բերված խմելու առուն (քանքան) առատացնելու համար բացված հորերի	15,000— »
Ռովանդակ	
Ճեմարանի շինութեան և վերաշինութեան	96,319—48
Կահկարասիքի և դասագրքերի	6,643— »
Պահարանների շինութեան	12,390 34 ½
Դալմա առուին	11,314— »
Բիւրականի ամարանոցի	13,040 - 60
Ճեմարանի հիւանդանոցի ևն.	5,245—16
Լճի, անտառի ևն.	15,000— »
	159,952—58 ½
Այլև տպարանը, որ բոլոր իւր հնոտի պարագաներով հազիւ 1000 մ. արժէր, այժմ իւր հարուստ և յարմարաւոր պարագաներով արժէ մօտ	15,000— »

(Տպարանի հարստանալուն հայրենասիրաբար օժանդակեցին պատուական Պարոններ—Յովհաննէս Յովհաննեանը, ընծայելով բոլոր մամուլներ և ուրիշ պարագաներ և Մկրտիչ Սանասարեանը, ընծայելով ամբողջ մի հարուստ ձուլարանի պարագաներ, Խորին և անկեղծ շնորհակալութիւն կմատուցանվի դարձեալ այս պատուական Պարոններին.)

Այս ամեն շինութիւններից յետոյ, որոնք այսօր Աթոռի և ազգի թանկագին սեփականութիւն են, Աթոռիս գանձարանում կայ այժմ պատրաստ գումար (տոկոսաբեր զանազան տեսակ արժէտոմսեր) մօտ 350,000 մանր., որոնց տոկոսիքը յատկացած են Ս. Գէորգեան Ճեմարանին.

Դեռ ևս քանի մի շինութիւնների մեծ զգալի կարօտութիւն կայ. նախ վերջացնելու է իմարկէ Ճեմարանի նոր ննջարանի շինութիւնը, որի վերայ արդէն ծախսված է, ինչպէս ծանուցվեցաւ նախընթաց ամսատետրում, 27,489 մ.; Յետոյ շինելու է Ղեհարան, որովհետև ներկայումս գտնվածին տեսնողը չի վստահանայ ընդհանուր հայկական ազգի Հայրապետանոց ասել. Շինելու է Աթոռավայել հիւրատուն իւր ամեն կարգուսարքով. Շինելու է յարմա-

բաւոր միաբանական բնակարան, որովհետև ներկայ խուցերը բոլորովին հնացած են, անյարմար, մութ և խոնաւ։ Եւայլն։

Մինչև 1878 թուականը եղած հանգանակութիւնները։

Ճեմարանի շինութեան և Էջմիածնի վերանորոգութիւնների համար բացված նպաստահաւաքութիւններից, (Թիֆլիսից Թիֆլիսի Ցանձնաժողովի և մի քահանայի ձեռով ստացած 499 մանէթի 20 կոպէկի հետ), ստացված է բոլոր ընդհանուր ժողովարարութենից	24·496—13
Ուխտաւորներից	4·949—84
Հրկիզութեան առիթով կամաւոր նուէրներ . .	7·200— »
Զանազան անձներից	5·000— »
	41·645—97

Մինչև 1867—68—69 թուականն Էջմիածնի տարեկան բոլոր ծախսը եղած է 25·000—35·000 մանէթ։ 1870 թուից սկսած հետզհետէ բարձրացաւ տարեկան ծախսը և 1878 թ. ծախսված է Ճեմարանի և տպարանի ծախսի հետ միասին մինչև 76·000 ման.։

Մուտք է 1878 ամի վասն Մայր Աթոռոյ Սրբոյ Էջմիածնի։

Ի գանձարէ Աթոռապատկան արդեանց.

1	Մնացորդ առ 1ն Յունվարի 1878 ամի. . .	5·062—31½
2	Գանձանակագրամ յանուն Ս. Էջմիածնայ. . .	1·720—97
3	Լուսագին յանուն Մայր Աթոռոյ։ . . .	121—90
4	Ի կտակաւանդութեանց.	77—60
5	Յուխտատեղեաց.	2·989—42
6	Գին վաճառեալ մոմոց ի տաճարին Էջմիածնի . .	70—40
7	» վաճառեալ մանրամասն իրաց. . . .	178—65
8	» վաճառեալ պտղի ցորենոյ. . . .	5·936— 4
9	» վաճառեալ Աթոռապատկան գրեանց. . .	61—55
10	» վաճառեալ պտղի իւղոյ և պանրի. . .	700— »
11	Նուիրագրամ յանուն Էջմիածնայ. . . .	110— »
12	» ի Թամբեանց եղբարց. . . .	44—50
13	Ի կայից հանգուցեալ վարդապետաց. . . .	26—60
14	Արդիւնք մեռոնօրհնութեան. . . .	831—67½
15	Յաւելեալ դրամ ի ծախուց Աթոռոյ. . . .	3·069—74
16	Գտեալ դրամ.	100— »
17	Հարկագրամ և այգեհարկ. . . .	4·077—19
18	Արդիւնք կալուածոց որ ի Քիշնեւ . .	8·000— »
19	Կապալագրամ կալուածոց Տփխիսու. . . .	5·728— »
20	» Հողոցն Օդէխէյղաճի. . . .	1·680— »
21	» Կրպակաց գինեվաճառութեան Վաղարշապատու. . . .	2·489—60
22	» Կշռոյն և սպանդանոցին. . .	250— »
23	» Կրպակաց հացագործութեան։ . .	432—70
24	» Տանն որ հանդէպ հասարակաց աղբերն.	200— »
25	» Գոմոց և մարագի. . . .	20— »

26	»	Դըռ արօտատեղւոյն ·	150— »
27	»	Բաղանեաց ·	180— »
28	»	Այգւոյն Գանձակու ·	446—65
29	»	Այգւոյն Օշականու ·	210— »
30	»	Այգւոյն Աշտարակայ Զօրահօրինկ կոչեցելոյ ·	150— »
31	»	Սաղմոսավանից ·	76— »
32	»	Ցինուպան գեղջ ·	440—21
33	»	Կրպակաց Աղէքսանդրապօլու ·	647—80
34	»	Այգւոյն Աշտարակայ Գալուստ Եպսկսի ·	122—50
35	»	Այգեաց Վաղարշապատու ·	341— »
36	»	Դոի այգւոյն ·	200— »
37	»	Այգւոյն Դուխուրզանու ·	60—44
38	»	Կրպակաց Ախալքալակու ·	48—21
39	»	Կրպակաց Վաղարշապատու ·	1·905— 6
40	»	Ծառատնկոց Տոլակի ·	75— »
41	»	Հողոցն Տոլակի ·	100— »
42	»	Դաշտ հողոցն Օշականու ·	50— »
43	»	Տանն Ախալցխայ ·	9—35
44	»	Այգւոյն Փարաքարու ·	50— »
45	»	Այգեաց Երեւանայ ·	1·329— 8
46	»	Պարտիզացն ի Ծիրող գեղջ ·	64—30
47	»	Հնձանափոս հողոյն Վաղարշապատու ·	30— »
48	»	Հողոց Խաթունարխայ և Քիւլթափայի	1·800— »
49	»	Բնակարանի գաւառական կառավարութեան Էջմիածնայ ·	697—14
50	»	Գիւղօրէից Գեղարդայ վանից ·	550— »
51	»	Մողնի գեղջ ·	905— »
52	»	Հողոց Գետարգելայ ·	1·450— »
53	»	Ջրաղացից Երեւանայ ·	1·125— »
54	»	Օշական գեղջ ·	6·242— »
55	»	Մաստարու ·	1·500— »
56	»	Եղուարդու ·	9·722— »
57	Արդեանց վանօրէից ·		517—65
			75·173—91

Ի գանձուցն վէհարանական արդեանց ·

1	Մնացորդ առ 1ն Յունվարի 1878 ամի ·	2·106—40¼
2	Ի վիճակէն Նոր Նախիջեւանայ և Բեսսարաբիոյ ·	436— »
3	Ի Կառավարութենէն Նուխւոյ ճանապարհածախք վանահօրն Ճալէթու ·	74—20
4	Ճանապարհածախք քննչի վասն Արվանեանց քհնյի ·	50— »
5	Ի վիճակէն Երեւանայ ·	19·466—36
		22·132—96¼

Ի գանձուցն Տպարանական արդեանց ·

1	Մնացորդ առ 1ն Յունվարի 1878 ամի ·	2·049—55¼
2	Գին «Արարատ» ամսագրի բաժանորդագրութեան, վաճառեալ մատենից և զանազան տպագրեալ թղթոց ·	9·700—90
3	Գին ձայնագրեալ շարականաց ·	2·758—35
4	Գին Ճաշոց մատենից ·	5·460—91
		19·964—71¼

Ի տօմարէն Ընդհանրութեան արդեանց.

1	Գին համետի երիվարի օտարական հանգուցեալ Սարգիս քահանայի ·	3— »
2	Դրամք և Տոմսք պատկանեալք վանիցն Սաղիանու ·	1085—60
3	Գրաւագրամք ստացեալք ի կապալառուաց այգւոյն Զօրավարայ ·	68—50
4	Գրաւագրամք այգւոյն Նորագեղայ ·	130— »
5	» 5 կրպակին և տանն որ ի Տփխիս տամս ·	700— »
6	» Այգւոյն Գալուստ Եպիսկոպոսի որ յԱշտարակ ·	25— »
7	» հողոյն Գողթայ ·	100— »
8	Դրամք յօգուտ որբոց և այրեաց ·	5—29
9	Ի վաճառմանէ կայից հանգուցեալ Կարապետի Անանեան ·	24—39
10	Կտակաւանդեալ դրամ ի Լազարեանցէ յօգուտ որբոց և այրեաց ·	500— »
11	» Ժամոցադրամ յանուն միաբանից ·	15— »
12	Դրամք վասն ծախուց Իսահակայ Օրբէլեանց ի հիւանդանոցին Երևանայ ·	32—32
13	Գանձանակադրամ յանուն վանիցն Երուսաղէմայ ·	278—78
14	Ժողովեալ դրամ յօգուտ վտանգելոցն Շամախեցւոց ·	47— 3
15	» յօգուտ սովելոց Հայոց ի Պարսկաստան ·	884— 4
16	» յանուն սովելոց Հայոց ի փոքրն Ասիայ ·	966—25½
17	» յօգուտ գաղթականացն Հայոց Վաղարշակերտցւոց և Բագրևանդցւոց	17·341—21½
18	Դրամք պատկանեալք Ճեմարանի Աթոռոյս ·	15·365—25
19	Կտակաւանդեալ դրամ յանուն վանուցն ս. Երուսաղէմայ և ս. Կարապետի ·	50— »
20	Տոմս Պրիկազի յանուն Եկեղեցւոյն Դուրայու ·	1·000— »
21	Նուիրագրամ յանուն և յօգուտ աղքատ այգետերց Դզլարցւոց վնասելոց ի ցրտահարութենէ ·	285—77
22	Գրաւագրամ ի մոմավաճառաց Աթոռոյ ·	200— »
23	Ի կապալառուաց կօշկակարաց Ճեմարանի ·	174—69½
24	Գրաւագրամք այլ և այլ անձանց կապալառուաց	7·700— »
25	Մնդագրամ Սերովբէ Եպիսկոպոսի ·	625— »
26	Նուէր ի Պարսից Արեգակնափայլ Շահէ յանուն աղքատաց	300— »
		47·787— 8½

Ծախք.

Ի տօմարէն Ճեմարանական արդեանց.

1	Ռոճկագրամ փոխանորդին Երևանայ, պաշտօնակալաց Թեմական ատենին և դիւանատան ծախք ·	2·449—78½
2	Ռոճիկ Անանիա Վ. գործակալին Նոր Բայազիտու ·	112—50
3	Ճանապարհածախք Թեմական տեսչին Երևանայ ·	57— »
		2·619—28½

Ի տօմարէն Տպարանական արդեանց.

1	Վասն զանազան ծախուց Տպարանի և ի գին պարագայից	5·922— »

Ի ԳՐԱՄԻՆ ԱՆԴՐԱՊԱՏԻՆ ՊԷՏԷՆ.

1	Փոխանցուցեալ յԱթոռապատկան մատեանն գրաւագրամ այգւոյն Նորգայ. . . .	100— »
2	Գրաւագրամք վերադարձուցեալք կապալառուաց	7,500— »
5	Գրամք և տոմսք Սաղիանու վանից տուեալ վիճակային Կոնսիստորական Համախուց. . .	1,085—60
6	Անդադրամ տուեալ Սերովբէ Եպիսկոպոսի ի հաշիւ և ի վճարումն պարտուց Հախպատու վանից. .	625— »
7	Ի դրամոց վանիցն Երուսաղէմայ առաքեալ առ Պատրիարքարան ի Կ. Պոլիս	303—68
8	Ի ճեմարանական դրամոց առաքեալ ի դրամատունն .	9,238—25
9	Ի դրամոց գաղթականացն տուեալ գաղթականացն. .	920—45
		19,772—98

ԾԱՆՕՒ. — Ա.) Մայր Աթոռիս եկամուտի մէջ գիւղական կալուածներից ստացված տարեկան արդիւնքները ամեն տարի միօրինակ չեն կարող լինել, երբեմն նուազ և երբեմն ներկայ մուտքի ցուցակին համեմատ և կամ աւելի ևս կարող են լինել։

Բ.) Օտիխէյլաճի հողերի եկամուտը Հին-Խրիմի ս. Խաչ վանքին կվերաբերվին, և ս. Էջմիածնի պահանջները ստանալու համար առժամանակեայ կերպով կապված էին մինչև 1878 տարի։

Գ.) Տփխիսի, Քիշնևի Գանձակի և ուրիշ տեղերի Էջմիածնական կալուածների եկամուտը տարուէ տարի կբաշխվին։

Դ.) Հայրապետական վիճակ եղող Երևանի թեմից զատ, բոլոր միւս վիճակներում ևս յանուն ս. Էջմիածնի և Հայրապետական Աթոռի դոդի, հոգէբաժին, Աղոռի ևլն. եկամուտներ կան, որոնց առժամանակեայ թողված են առաջնորդների, թեմական ատեանների և հոգևոր կառավարութիւնների պիտոյքների համար մինչև որ նոքա իւրեանց սեփական արդիւնքներով ապահովվին։ Բայց մինչև ե՞րբ . . . ։

Ե.) Կան շատ եկամուտներ, որ զանազան տեղեր և առժամանակեայ յատկացած են թեմական դպրանոցներին ի նպաստ, մինչև որ նոքա ուրիշ աղբիւրներով ապահովվին։ Յիշեալ եկամուտներ են Տփխիսի Ներսէսեան դպրանոցին թողված Թէլէթի, Շահնազարի, Ծիրանաւորի և ուրիշ ուխտատեղերի արդիւնքները, Արցախի դպրանոցին թողված Գանձասարի, Խոթավանքի և ուրիշ տեղերի կալուածները և արդիւնքները, Երևանի դպրանոցին թողված ուխտատեղերի և ուրիշ արդիւնքների մասը ևլն. ևլն։

Զ.) Այս հաշուից դուրս կմնան դոդի և ուրիշ անունով ստացված արդիւնքները, որոնք զուտ դրամի չեն վերածված։

ԾՈՒԽ Է 1878 ՄԻ ՎԱՌ ՄԱՅՐ ԱՂՈՌՈՅ ՍՐԲՈՅ ԷՋՄԻԱԾՆԻ։

		Ման.	Կոպ.
1	Ուտելեաց, ըմպելեաց, վառելեաց ևլն. .	14,216	– 56

2	Վարձ համայն ծառայից	7·672—69	
3	Հանդերձագին եւն.	4·403—80	
4	Համայն մշակագործութեանց և մշակաց	3·869— 1	
5	Ճանապարհածախք այլրանց, երթևեկութիւնք եւն.	3·270—80	
6	Վերանորոգութեանց շինութեանց, կառաց, սայլից, կահկարասեաց եւն.	2·606—37	
7	Պարգև և ողորմութիւն	2·382—17	
8	Կահկարասեաց և պարագայից ագարակի եւն.	2·999—55	
9	Հեռագրաց և սուրհանդակատան (փօշտի)	455—38	
10	Փաստաբանի և ճանապարհածախք	1·238—89	
11	Ժամոց	250—»	
12	Բժշկի և դեղօրէից	431—27	
13	Գրագրի գլխաւոր Վեհ. Հայրապետի	154—»	
14	Ճանապարհածախք Մատթէոս Եպիսկոպոսի Իզմիրլեան ցԿ. Պօլիս 250 մ. և Ղահան վարդապետի Պարտիզակցւոյ վասն երթևեկելոյ յԱլաշկերտ եւն 80 մ.	330—»	
15	Վասն ապահովելոյ ի հրդեհէ զԷջմիածնապատկան կալուածս ի Տփխիս	249—16	
16	Քաղաքական հարկք վասն յիշեալ կալուածոց	871—52	
			45·401—17
17	Վասն Գէորգեան Ճեմարանի.		
ա	Ուտելեաց, հանդերձեղինաց, կահկարասեաց, վառելեաց, դասագրոց, վերանորոգութեանց եւն.	12·165—53½	
բ	Ուսուցչաց	8·660—87	
գ	Բժշկին, օգնականին, դեղօրէից	803—61	
դ	Ծառայից	1·733—75	
ե	Ճանապարհածախք ուսուցչաց, երթևեկութեանց, այլրանց եւն.	1·577—55	
զ	Սուրհանդակատան և հեռագրաց	59—55	
է	Եւրոպական լրագրաց	130—28	
			25·131—14½
	Համագումար ծախք.		70·532—31½

Ծանօթ. — ա.) Ս. Էջմիածնի ծախքի հետ հաշուած է ագարակինն (այլանին) եւս որ տարեկան հինգ հազար մանէթից աւելի գումար կրանէ։

բ.) Այս հաշուից դուրս կմնայ թէ Էջմիածնի ագարակից, թէ գիւղօրէից և թէ պտղիներից ստացված բերքերը, որոնցից սննդեան համար գործ կդըրւի 320 խալուարից աւելի ցորեան, 600 լիտրից աւելի արդար իւղ և 800 լիտրից աւելի պանիր, 15 խալուարից աւելի ձաւար եւն։

գ.) Կան զանազան նաև պատահական ծախքեր, որ այս ցուցակում չեն երևում և վիճակներում գտնված Էջմիածնապատկան կալուածներին կվերաբերվին, ինչպէս Քիշնևի, Թիֆլիսի, Ալէքսանդրապօլի, Գանձակի եայլն կալուածների նորոգութիւնների կամ նոր շինութիւններ աւելացնելու վե-

բայ եղած ծախսերը, որոնց համար կծախսվի նոյն ինքն կալուածների եկամուտը, է որ մասամբ և է որ ամբողջութեամբ։

***

Ցայտնի է ամենքին, ինչպէս և «Արարատի» մէջ հրատարակվեցաւ, որ Վեհափառ Կաթողիկոսն տեսնելով 1872 թուին սուրբ Մեսրովբ թարգմանչի դամբարանի վերայ Վահան Ամատունի մեծ իշխանի ձեռով 441 թուին կառուցեալ, յետոյ 1635 թ. Փիլիպպոս Կաթողիկոսից նորոգված, եկեղեցին քայքայված և անշուք դրութեան մէջ, կամեցաւ և կարգադրեց, որ նորոգվի այն եկեղեցին վայելուչ շինութեամբ, որ և աւարտվեցաւ այս 1879 թուին Ռուսիայի Հայերի տուրքով, ինչպէս և եկեղեցու շինութեան արձանագիրն ցոյց կտայ։ Եկեղեցու նոր ձևն շատ վայելուչ է կամարաձև դռներով և մեծ լուսամուտներով, հոյակապ սեղանով և առանց սիւների և արտաքուստ կամարաձև և խաչաձև զարդերով։ Եկեղեցու մէջ շինված է վերնատուն կանանց համար։

Վեհափառ Հայրապետը Բիւրականի ամարանոցից վերադարձին Օշական գալով անձամբ տեսաւ նորակառոյց եկեղեցի և իւր գոհունակութիւնն յայտնելով ճարտարապետին, հոգաբարձուներին և մանաւանդ գիւղի հասարակութեանը, որոնք բացի եկեղեցու շինութեան վերայ աշխատող օտարական արուեստաւորներին ամենայն օր կերակրելուց, այլև շինութեան հարկաւոր նիւթեղէններ, կիր, աւազ և այն. իւրեանց սայլերով անվարձ կրելով, իբրև մշակ կաշխատէին նոյնպէս անվարձ։ Նորակառոյց եկեղեցու օծումն Վեհափառ Տէրը բարեհաճեց հոկտեմբերի 21ին նշանակել, որի մասին Սինոդը շրջաբերականով ծանուցած էր հայաշն ժողովրդին։

Օծման նախընթաց օրը Վեհ. Հայրապետի հրամանով գնացին Օշական գեր. Անդրէաս Արքեպիսկոպոսն, գեր. Մեսրովբ Եպիսկոպոսն, գեր. Ներսէս Եպիսկոպոսն և վեց վարդապետներ և սարկաւագներ։ Եկած էին Մողնու Ս. Գէորգ վանքի վարդապետներ և շրջակայ գիւղերի քահանաներ և դպիրներ։ Եկած էր նոյնպէս շրջակայ տեղերից բազմաթիւ ժողովուրդ։ Բազմութիւնն այնքան խուռն էր, որ հաղիւ եկեղեցական պաշտօնեաներ կկարողանային եկեղեցու մէջ կարգ կատարելու շարժել։ Հաւատացողայրեր և կանայք այնպիսի բարեպաշտական ցոյցեր կերևեցնէին, որ յիրաւի կյիշեցնէին հայկական նախնի Աստուածպաշտութեան ոսկէդարն։ Օծման հանդէսից և ս. պատարագից յետոյ եկեղեցու շինութեան հոգաբարձուներ—Եւայի աւագ քահանայ Ամատունի և պ. Մկրտիչ Մօրիկեան պատրաստել տուած էին հասարակաց համար նախաճաշ, Օշականի ժողովրդի նուիրած մատաղներով։ Որովհետև նորակառոյց եկեղեցին քանի մի կարօտութիւններ ունի լրացնելու, ուստի ժողովրդը հրաւիրվեցաւ նուէրներ անելու, որոնց ժողովողներն էին յարգելի պարոններ. Յովակիմ Շամքորեան (Վաղարշապատից), Փիլիպպոս Տէր Մատթէոսեան (Փարաքարից), Սիմէոն Շահալիլեան (Աշտարակից) և Մովսէս քահանայ Շահնազարեան (Երասխեան

Արմաւիրից) և նոցա հետ բազմաշխատ հոգաբարձուները։ Բոլոր նուէրներից գոյացաւ 560 մանէթ։

Դէպի հայկական ազգի կենդանութեան հոյակապ ախոյեաններից մին ազգի երախտագիտութեան, դարերով ապառիկ մնալուց ծանրացած, բայց մի և նոյն ժամանակ քաղցր և նուիրական պարտքը հատոյց վերջապէս մեր Աստուածընտիր ազգաշէն Հայրապետը։ Ուստի ազգովին երախտապարտ ենք Նորին Վեհափառութեան, որին այս պարծանքն վերապահած էր վերին Տեսչութիւնն, որովհետև դեռ 1850 թուին երջանկայիշատակ Ներսէս Ե. Կաթողիկոսն իւր կոնդակով նորոգելու մտադրութիւնն յայտնած է Սինոդին, բայց չէ յաջողած։ Խորին շնորհակալութեամբ ցանկալի է յիշել այստեղ հոգաբարձուների անունները. Եսայի ա. քահ. Ամատունու և պ. Մօրիկեանի, որոնք շատ աշխատութիւն գործ դրած են պանծալի գործի վերայ եկեղեցու շինութեան սկզբից մինչև վերջը։ Հարկաւոր է յիշել այստեղ, որ Ս. Մեսրովբի եկեղեցու զանգակատունը մնաց թերի և ծախսի կկարօտի, նմանապէս իսպառ նորոգութեան կարօտ է Վահան Ամատունի հայկաղն մեծ իշխանի և սպարապետի դամբարանը, որ 15 քայլ հեռի է եկեղեցուց և շատ անշուք դրութեամբ կմնայ տակաւին, ուստի կհրաւիրէ Վեհափառ Հայրապետը հայրենասէր և հայրենական պարծանքների բեկորներին գին դնող Հայերին արժանաւոր յիշատակարանով յարգել մի փառաւոր Հայի դամբարանը։

***

Ներկայ ամսատետրում Սինոդի վճիռների մէջ ընթերցողը կարդալու է Վեհ. Հայրապետի հրամանով կայացած վճիռը Ալաշկերտի ժողովրդի անունով ժողովված և պահված փողի մասին։ Ցայտնի է որ Բազրևանդ գաւառի, Բայազէդի, Վաղարշակերտի և շրջակայ տեղերի Հայերը վտանգվեցան պատերազմից և երկիւղից և աւարառութենից ստիպված գաղթեցին Ռուսիա, Էջմիածին, և իսպառ զրկվելով իւրեանց ստացուածքից և վարուցանքից դիմեցին օգնութեան համար Վեհափառ Կաթողիկոսին։ Այն տագնապելի և տառապելի միջոցում Վեհ. Տէրը հրամայեց նոցա տալ հաց Աթոռիս շտեմարաններից և կերակուր միաբանութեան սեղանատունից և բժիշկ յատկացրեց նոցա հիւանդների համար։ Վեհ. Հայրապետը այս հաղարաւոր ողորմելի ժողովուրդը երկար ժամանակ Էջմիածնի վանքում խնամելուց յետոյ, ոմանց Արարատեան դաշտի զանազան տեղերում զետեղելով, կարևոր դատեց շրջաբերական հրամանագրութեամբ հրաւիրել Ռուսիայի հայաղն բնակիչներին կամաւոր նուէրներ անել աղքատ գաղթական համարիւն եղբայրների ապրուստը դիրացնելու։ Ռուսիայի զանազան վիճակներից հետզհետէ ուղարկած են Էջմիածին յօգուտ գաղթականների 17,476 մանէթ 47½ կոպ., որից Սինոդը դրամական օգնութիւն արած է ոմանց իւրեանց հայրենիք վերադարձածներին 1118 մ. 25 կոպ., Աթոռի զանձարանում ա. ւանդապահութեամբ մնաց 16,358 մ. 22½ կ։ Պատերազմի վերջը Վեհափառ Հայրապետը կամեցաւ Իւշքիլիսէի քայքայված վանքը նորոգել և այրված դպրոցը նորից կառուցանել Վաղարշակերտի և Բայազէդի հայաղն

մանուկների կրթութեան համար, և այս նպատակով կանչեց Էջմիածին Բագրեւանդի առաջնորդ, նոյն և Իւչքիլիսէ կոչված Ս. Յովհաննէս վանքի վանահայր Յովհաննէս վարդապետին և խօսակցեց այս մասին։ Ուստի և հրամայեց գնել մեացած բոլոր գումարով 5% դրամանոցական տոմսակներ և տոկոսները գործ դնել նոյն վանքի մէջ և ուրիշ տեղերում կառուցանելի դպրոցների վերայ։ Վեհափառ Հայրապետը իւր համոզման համաձայն, որ համաձայն է ճշմարտութեանը, Ալաշկերտի Հայերի համար ժողովված փողը նոցա վերայ գործ դնելով, բացի վերոյիշված բազմատեսակ օգնութիւն ևս հասցնելուց նոցա, կյուսայ որ իւր հոգևոր որդիներն ևս հետևելու են Նորա արդար օրինակին և Ալաշկերտցիների անունով ժողովված փողերը թէ Երևանի և թէ Թիֆլիսի Մասնաժողովի ձեռով գործ պիտի դնվին յօգուտ չքաւոր Ալաշկերտցիների, իսկ եթէ կարիք չեն տեսնում չքաւորների վերաբերմամբ, թող գործ դնեն դպրոցների վերայ Ալաշկերտցիների համար։ Ապա թէ ոչ, անվայել գործ համարելու է մինի անունով ժողովել փողը, և միւսի համար գործ դնել, որ յանցանք է Աստուծու առաջ, խղճմտանքի առաջ, ժողովրդի առաջ և նոյն ինքն նուիրօղների առաջ, որոնք պիտի վշտանան անշուշտ, թէև գուցէ և չբողոքեն, որ իւրեանց նուիրած փողը ուրիշ նպատակով գործ կդնվի և իւրեանք բարոյապէս վիրաւորված և արհամարհված պիտի համարվին։ Սա ի հարկէ ներելի չէ այն անձներին, որոնք իբրև հասարակութեան առաջաւորներ ժողովել են նոյն գումարները։ Ուստի Վեհ. Հայրապետը կյուսայ որ նոքա նպատակայարմար կերպով կվարվին։

***

Վեհ. Հայրապետ Ատրպատականի վիճակի Հայերի Առաջնորդ հաստատելով գեր. Գրիգոր Եպիսկոպոս Մուշեղեանին, գեր. Անդրէաս Արքեպիսկոպոսի տեղ, Արքեպիսկոպոսութիւն ևս շնորհեց Նորան։ Գերապատիւ Հայրն այստեղից մեկնվեցաւ իւր թեմը գնալու, որ հեռաւոր և բազմակարօտ թեմերից մին է։ Կշնորհաւորենք գեր. Գրիգոր Արքեպիսկոպոսին իւր նոր նուիրական պաշտօնը և միանգամայն Վեհ. Հայրապետի նոր վարկը և վստահութիւնը առ նա, մեր ամենայն սրտեռանդ բարեմաղթութիւններ նուիրելով։ Գրիգոր Արքեպիսկոպոսն գործունեայ է։ Կհաւատանք, որ Նորին Գերապատուութիւն պիտի գոհայնէ Վեհ. Հայրապետը բանիմացութեամբ հովուելով իւր ժողովուրդը և հոգալով Նորա բարոյական և մտաւորական պէտքերը։ Կյուսանք որ ժողովուրդն ևս պիտի ճանաչէ իւր պարտքերը և միանալով Վեհ. Հայրապետի խնամածութեամբ կարգված նորընտիր առաջնորդին, օգնութեան ձեռը ձեռին տուած, առանց բաժանվելու, առաջնորդը և ժողովուրդը, սիրտը սրտի հետ կապված և հոգին հոգու հետ զուգախառնելով, պիտի մշակեն ազգային յառաջադիմութեան ասպարէզը։

***

Քանիցս նկատած ենք թէ «Մեղու Հ—ի» և թէ «Մշակ» լրագիրների թղթակցութիւնների մէջ այնպիսի անճիշդ ոճեր, որոնք թղթակիցների խորին անհմտութիւն կյայտնեն։ Օրինակ «Մշակի» 178 №-ում Համախու թղ-

Թակիցը դարձեալ նոյն խոշոր սխալ կանէ, գրելով թէ դպրոցը օձեցին։ Դպրոցը երբէք չէ օձ—՝, այլ դպրոցը ՝ՀՐՀՆԷՆ միայն, իսկ օձել կարելի է եկեղեցի և մկրտութեան կամ ձեռնադրութեան խորհուրդ կատարելիս։ Հարկաւոր է որ գոնէ խմբագրողներն ուղղէին այսպիսի խոշոր սխալներ, չասենք ոչինչ միւս սխալների մասին անհարազատ և անկանոն ոճերի վերաբերմամբ։

***

Ցաւալի իրողութիւն կատարվեցաւ Կարսում սեպտեմբեր ամսի 3ին, երբ քաղաքապետը նահանգապետ Պ. Ֆրանկինի հրամանով փակեց նախընթաց օրն օրհնված հայկական երկսեռ դպրոցները։ Ցաւալի է որ նոր նուաճված նահանգի մէջ այսպիսի անխորհուն գործ կըռնվի։ Պ. Ֆրանկինին չգիտէ թէ հայկական եկեղեցին, նոյն իսկ կայսերական օրէնքով, իրաւունք ունի հոգևոր դպրոցներ պահպանելու առանց աշխարհական դպրոցական իշխանութեան միջամտութեան։ Շատ և շատ ցաւալի է որ այսպիսի անգիտութեան շնորհով կշօշափվին ընդհանրական Վեհափառ Հայրապետի իրաւասութիւնը, Կարսի եպիսկոպոսի պատիւը և ժողովրդի զգացմունքը։ Վեհ. Կաթողիկոսը սեպտ. 25ին հեռագրով պատուիրեց Կարսի առաջնորդին բանալ անմիջապէս հոգևոր դպրոցները և շարունակել ուսումն։ Հարկաւոր է յուսալ որ բարեխնամ կառավարութիւնը առանց վայելուչ ուշադրութեան չի թողնի այս վշտալի դէպքը։

***

Վերջին ամսատետրում քանի մի վրիպակներ սպրդած են, որ կշտապենք ուղղել և լրացնել։ Կրօնական յօդուածի մէջ տպվել է լուեցէք բառը (եր. 373 և 376) լսեցէք բառի փոխանակ։—Հանդիսաւոր բառը տպվել է (եր. 411) մեծահանդէս բառի փոխանակ։—Վաղարշապատի օրիորդական ուսումնարանի նոր վարժուհու ազգանունը բաց է թողված, որ է Մարիամ Մամիկոնեան։ Թիֆլիսի օրիորդական գիմնազիոնում ուսումնաւարտ օրիորդ։ Օր. Մամիկոնեանի աշխատութեամբ օրիորդական ուսումնարանը սկսած է բարեկարգվել և հետզհետէ առաւել ևս պիտի յառաջադիմէ ի մխիթարութիւն Վեհ. Հայրապետի։ Որը վաղուց կցանկար ուսումնարանին այս ուղղութիւն տալ և Որի որդեգրուհի էր օր. Մամիկոնեանը գիմնազիոնում։—Այլև ճեմարանի ուսուցիչների ցուցակում բաց է թողված, որ հայկական լեզուի ուսուցիչը շուտ հասնելու է Էջմիածին։ Այժմ արդէն հասած է Պ. Անանիա Էլմասեան և կշարունակէ իւր դասերը։—Վեցերորդ դասարանի ընդհանուր պատմութեան դասերը ուսուցչական ժողովն առաջարկած է Խորէն Վ. Ստեփանէին ուսուցանելու յանձն առնել, որով նորա շաբաթական դասերի թիւը պիտի լինի 28։—Պ. Քէրէստէճեան կստանայ վանքից բացի ոռճկից հաց, իւղ, պանիր, բրինձ։ Սորա վերայ է նոյնպէս Վեհ. Կաթողիկոսի բոլոր գրագրութիւն օրինակելու պարտքը։—Պ. Սաղինեանը, բացի նկարչութեան դասերից, պարտաւորված է Ամոռի համար տարին 12 եկեղեցական պատկերներ նկարել։

***

Վեհափառ Հայրապետը բարեհաճեց շնորհել սեպտեմբեր ամսի 25ից

մինչև հոկտեմբերի 25ը հետևեալ Կոնդակներ.

Կոնդակ, որով կհաստատէ Քեօրփալու գիւղի դպրոցի Նորընտիր հոգաբարձուներ. Յովհ. ք. Տէր Մելիքսեդեկեան, Մ. Յովհաննէսեան և Աբ. Գրիգորեան։ Սեպտ. 28, 1879, № 449.

Կոնդակ օրհնութեան ի պատասխանի գրութեան մեծ. պ. Յովհաննէս Յովնանեանին Մոսկվայում, որով շնորհակալութիւն կյայտնէ 1500 մ. նուիրելու համար ի նպաստ Գէորգեան Ճեմարանի ննջարանի շինութեան։ Սեպտ. 26, 1879, № 450.

Կոնդակ օրհնութեան պ. Անտոնի Թամբեանին Գէորգիէվսկում տարեկան ուխտը (ամեն տարի Աթոռին մի ձի կամ մի ձիու փող նուիրելու) կատարելու համար, ուղարկելով 139 մ. 1877 և 1878 թուերի. Սեպտ. 28, 1879, № 451.

Կոնդակ օրհնութեան Աստրախանի հայ ժողովրդին, որով կկարգէ Անդրէաս Արքեպիսկոպոսի տեղ Գրիգոր Եպիսկոպոս Մուշեղեանին Աստրախանի առաջնորդ, շնորհելով նորան Արքութեան տիտղոս։ Հոկտ. 1, 1879, № 460.

Կոնդակ օրհնութեան պ. Խաչ. Ազատեանին Ղըզ-Ղարաքիլիսում իւր արդիւնաւոր երեսփոխանութեան համար. Հոկտ. 4, 1879, № 469.

Կոնդակ օրհնութեան Խորէն վարդապետ Ստեփանէին, որով կշնորհէ նորան կերպասեայ կապտագոյն փիլօն Ճեմարանի ննջարանի համար նուէրներ ժողովելու յանձնարարութիւնը արդիւնաւորապէս կատարելու համար. Հոկտ. 4, 1879, № 473.

Կոնդակ Ղևոնդ վարդապետ Յովակիմեանին, որով կշնորհէ նորան ականակուռ խաչ ծրաչան և հաւատարիմ պաշտօնակատարութիւնների համար, Հոկտ. 4, 1879, № 474.

Կոնդակ, որով կհաստատէ Վ. Ագուլիսի երկսեռ դպրոցների հոգաբարձուներ — պ. Յով. Կոստանդեան, Ալ. Տէր Մկրտչեան, Յար. Հահնազարեան, գանձապետ — Թովմաս Ասլանեան և Մինաս Արասխանեան։ Հոկտ. 4, 1879, № 475.

Կոնդակ, որով կհաստատէ Որդնաւու ծխական դպրոցի հոգաբարձուներ. Ղազ. քահ. Տէր Մխիթարեան, Յով. քահ. Տէր Մինասեան, Գալ. Տէր Յակոբեան, Մկր. Թումանեան, Ղազ. Տէր Բաղդասարեան, Ալ. Մալխասեան, Նիկ. Գասպարեան, Մկր. Վարդումեան և Յար. Սիրինեան։ Հոկտ. 4, 1871, № 476.

Կոնդակ օրհնութեան Սահակ Բաբայեանին, որի հայրը Վրթանէս Բաբայեան կտակել է Քեօրփալու գիւղի ծխական դպրոցին 200 մ. և 50 մ. Գ. Ճեմարանին։ Հոկտ. 11, 1879, № 490.

Ս. Էջմիածնի Սինօդի օրագրութիւնների վճիռներ։

Ի 29 յունիսի 1879 ամի։ Առաքմամբ խնդրոյ և վկայականի Ս. սրբի Քառամեայ Սայադեան հանդերձ թարգմանութեամբ ի ռուս լեզու առ կառավարիչն գլխաւոր կառավարութեան փոխարքային Կովկասու խնդրել